

۱۳۹۵/۱۳۳

بِسْمِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

**قواعد تنظیم قراردادهای اداری  
در حقوق ایران  
[فنون ناگفته و عملیاتی]**

مؤلف:

امیر جعفری صامت

انتشارات چتر دانش

۱۳۹۵

سرشناسه : جعفری صامت، امیر، ۱۳۵۵-  
 عنوان و نام پدیدآور : قواعد تنظیم قراردادهای اداری در حقوق ایران (فنون ناگفته و عملیاتی)  
 مشخصات نشر : تهران: چتر دانش، ۱۳۹۵.  
 مشخصات ظاهری : ۲۳۶ص.  
 شابک : ۹۷۸-۶۰۰-۷۳۱۶-۹۰۰۰۰۰۰۰۰  
 وضعیت فهرست‌نویسی : فیپای مختصر  
 یادداشت : فهرست‌نویسی کامل این اثر در نشانی: <http://opac.nlai.ir> قابل دسترسی  
 شماره کتابشناسی ملی : ۳۸۱۸۶۱۷

نام کتاب : قواعد تنظیم قراردادهای اداری در حقوق ایران (فنون ناگفته و عملیاتی)  
 ناشر : چتر دانش  
 مؤلف : امیر جعفری صامت  
 نوبت و سال چاپ : اول - ۱۳۹۵  
 شمارگان : ۱۰۰۰  
 شابک : ۹۷۸-۶۰۰-۷۳۱۶-۹۰۰۰۰۰۰۰۰  
 قیمت : ۱۵۰۰۰ تومان

خ انقلاب، روبروی درب اصلی دانشگاه تهران، خ فخررازی، نبش کوچه «نوری»، پ ۲۷

تلفن مرکز پخش: ۶۶۴۹۲۳۲۷ - تلفن فروشگاه کتاب: ۶۶۴۸۹۰۵۹

پست الکترونیک: [nashr.chatr@gmail.com](mailto:nashr.chatr@gmail.com)

کلیه حقوق برای مؤلف و ناشر محفوظ است.

## فهرست

|                                                                   |           |
|-------------------------------------------------------------------|-----------|
| اختصارات.....                                                     | ۱۶        |
| پیشگفتار.....                                                     | ۱۷        |
| اصول شرعی حاکم بر قراردادهای.....                                 | ۱۷        |
| یکم- وجوب وفای به عهد در قرآن.....                                | ۱۷        |
| دوم- ضمانت کسی بودن تعهدات مؤجل یا وعده‌دار.....                  | ۱۷        |
| سوم- نزوه مادلاته بودن قراردادهای.....                            | ۱۸        |
| چهارم- اصل قاضی.....                                              | ۲۰        |
| <b>فصل اول: کلیات و مفاهیم.....</b>                               | <b>۲۱</b> |
| مبحث اول- تعاریف و مشخصات قراردادهای اداری.....                   | ۲۱        |
| گفتار اول- بازشناسی عقد و قرارداد.....                            | ۲۱        |
| گفتار دوم- تعریف و ارکان قرارداد اداری (دولت).....                | ۲۳        |
| بند الف- تعریف.....                                               | ۲۳        |
| بند ب- خصوصیات.....                                               | ۲۶        |
| بند ج- عنوان قرارداد.....                                         | ۲۷        |
| ۱- قاعده عقود معین.....                                           | ۲۷        |
| ۲- قاعده عمومی قراردادهای خصوصی.....                              | ۲۷        |
| ۳- شرایط اعتبار و نفوذ قاعده قراردادهای خصوصی.....                | ۲۸        |
| ۱-۳. عدم مخالفت صریح با قانون.....                                | ۲۸        |
| ۲-۳. عدم تعرض به حقوق اشخاص ثالث.....                             | ۲۸        |
| ۳-۳. آثار قاعده قراردادهای خصوصی.....                             | ۲۹        |
| ۴-۳. رابطه قاعده قراردادهای خصوصی با عقود معین.....               | ۲۹        |
| ۵-۳. حاکمیت شرایط اساسی صحت معامله بر قاعده قراردادهای خصوصی..... | ۲۹        |

|    |                                                           |
|----|-----------------------------------------------------------|
| ۳۰ | گفتار سوم- ویژگی‌ها و قواعد و احکام قراردادهای اداری      |
| ۳۰ | بند الف- ویژگی‌های قراردادهای اداری                       |
| ۳۰ | بند ب- قواعد و احکام حقوق عمومی                           |
| ۳۴ | مبحث دوم- جایگاه و هدف قرارداد اداری                      |
| ۳۶ | گفتار اول- شاخص قرارداد دولتی                             |
| ۳۷ | بند الف- طرفین قرارداد                                    |
| ۳۸ | بند ب- موضوع قرارداد                                      |
| ۴۱ | بند ج- ساختار قانون                                       |
| ۴۴ | بند د- حاکمیت قانون خاص                                   |
| ۴۶ | بند هـ- شروط استثنائ و یک جانبه                           |
| ۴۸ | گفتار دوم- دولت یا مرجع صادر و ابلاغ به عنوان طرف قرارداد |
| ۴۸ | بند الف- دولت و دستگاه‌های اداری                          |
| ۴۹ | بند ب- انواع واحدهای سازمانی                              |
| ۵۲ | گفتار سوم- استفاده اداره از امتیازات قدرت عمومی           |
| ۵۵ | مبحث سوم- انواع قراردادهای اداری                          |
| ۵۵ | گفتار اول- قراردادهای استخدامی                            |
| ۵۸ | گفتار دوم- قرارداد مقاطعه یا پیمانکاری                    |
| ۶۰ | گفتار سوم- عاملیت                                         |
| ۶۰ | گفتار چهارم- قراردادهای نمایندگی خدمات عمومی              |
| ۶۵ | فصل دوم: تبیین ماهیت قرارداد در معاملات دولتی             |
| ۶۵ | مبحث اول- شرایط انعقاد قرارداد اداری                      |
| ۶۵ | گفتار اول- شرایط عمومی (اساسی) انعقاد قرارداد             |
| ۶۵ | بند الف- قصد و رضای طرفین                                 |
| ۶۶ | ۱. اعلام اراده                                            |

|    |                                                     |
|----|-----------------------------------------------------|
| ۶۷ | ۲. توافق اراده‌ها.....                              |
| ۶۷ | ۳. اصل آزادی قراردادی.....                          |
| ۶۷ | ۳-۱. مفهوم و نتایج اصل آزادی قراردادی.....          |
| ۶۹ | ۳-۲. حدود آزادی قرارداد.....                        |
| ۶۹ | بند ب- اهلیت طرفین.....                             |
| ۷۱ | بند ج- موضوع معین که مورد معامله باشد.....          |
| ۷۲ | ۱. شرایط مورد معامله.....                           |
| ۷۳ | ۲. معلوم و معین بودن.....                           |
| ۷۳ | بند د- مشروعت جهت معامله.....                       |
| ۷۵ | گفتار دوم- شرایط اختصاصی معاد قراردادهای اداری..... |
| ۷۵ | بند الف- صلاحیت و انواع آن.....                     |
| ۷۶ | ۱. صلاحیت.....                                      |
| ۷۶ | ۱-۱. صلاحیت دستگاه اداری.....                       |
| ۷۶ | ۱-۲. صلاحیت مقام اداری.....                         |
| ۷۷ | ۱-۳. صلاحیت دادگاه اداری.....                       |
| ۷۹ | ۲. تأمین اعتبار.....                                |
| ۸۰ | ۳. الزام بر رعایت تشریفات.....                      |
| ۸۱ | ۴. سایر الزامات و مقررات.....                       |
| ۸۲ | ۴-۱. قانون منع مداخله.....                          |
| ۸۶ | ۴-۲. منع تصدی بیش از یک شغل.....                    |
| ۸۷ | ۴-۳. ممنوعیت دریافت هدایا و کمک‌های نقدی.....       |
| ۸۸ | ۴-۴. الزامات قانون کار.....                         |
| ۸۸ | ۴-۵. ممنوعیت قراردادهای تابع تصویب.....             |
| ۸۹ | ۴-۶. واگذاری و فروش اراضی و املاک دولت.....         |

|     |                                                                                                 |
|-----|-------------------------------------------------------------------------------------------------|
| ۹۰  | ۷-۴. ممنوعیت پرداخت بهره                                                                        |
| ۹۰  | بند ب- محدودیت‌ها                                                                               |
| ۹۰  | ۱. محدودیت در مدت قرارداد                                                                       |
| ۹۰  | ۲. محدودیت در تأمین موضوع قرارداد                                                               |
| ۹۱  | ۳. محدودیت در نوع تنظیم قرارداد                                                                 |
| ۹۱  | ۴. محدودیت‌های اجرائی قراردادهای اداری                                                          |
| ۹۱  | ۱-۴. ربات قانون حداکثر استفاده از توان فنی و مهندسی، تولیدی، صنعتی و اجرایی در اجرای پروژۀ ۱۳۷۵ |
| ۹۲  | ۲-۴. استفاده از مشاورین و کارشناسان رسمی دادگستری                                               |
| ۹۳  | ۵. تأثیر قواعد حقوقی موال در انعقاد قراردادهای اداری                                            |
| ۹۳  | ۱-۵. پیامهای اصل ۴۴                                                                             |
| ۹۳  | ۲-۵ درآمد دولت                                                                                  |
| ۹۳  | ۳-۵. تنظیم بودجه                                                                                |
| ۹۴  | ۴-۵. شرایط و انواع پرداخت                                                                       |
| ۹۵  | مبحث دوم- شیوۀ تدوین قراردادهای اداری                                                           |
| ۹۵  | گفتار اول- لزوم اخذ مجوزهای قانونی و رعایت شرایط                                                |
| ۹۵  | بند الف- مرحله مجوز انعقاد قرارداد از مقامات مجاز و ذیصلاح                                      |
| ۹۵  | بند ب- توصیف اطراف قرارداد                                                                      |
| ۹۶  | بند ج- بررسی وضعیت عمومی و اختصاصی اشخاص طرف معامله                                             |
| ۹۷  | ۱. بررسی‌های مشترک درباره اشخاص حقیقی و صلاحیت و امکانات عمومی                                  |
| ۹۹  | ۲. بررسی اختصاصی اشخاص طرف معامله                                                               |
| ۹۹  | ۳. بررسی‌های مختص به اشخاص حقوقی                                                                |
| ۱۰۰ | ۴. شناخت اشخاص حقوق خصوصی                                                                       |
| ۱۰۰ | ۱-۴. بررسی مختصر شرکت‌های تجاری                                                                 |

- ۴-۲. تقسیم‌بندی شرکت‌های تجاری از نظر بررسی اسناد درخصوص موضوع فعالیت ..... ۱۰۱
- ۴-۳. تقسیم‌بندی دیگر شرکت‌های تجاری به لحاظ دولتی یا خصوصی بودن ..... ۱۰۲
- ۴-۴. بررسی مؤسسات غیرتجاری ..... ۱۰۳
۵. نحوه تنظیم شکل یا فرم قراردادها ..... ۱۰۵
- ۵-۱. نحوه تنظیم محتوا و مفاد قراردادها ..... ۱۰۹
- ۵-۲. رعایت میزان و نوع تضمین بر طبق مقررات ..... ۱۰۹
- ۵-۳. تریج به لزوم جبران زیان در صورت نقض تعهد ..... ۱۰۹
- ۵-۴. محص بودن حق وثیقه ..... ۱۱۰
- ۵-۵. مشخص کردن اقسام نگاه قراردادی و حاکمیت قانون ایران ..... ۱۱۰
- ۵-۶. نظارت بر فرایند اجرا ..... ۱۱۰
- ۵-۶-۱. شروط قراردادی ..... ۱۱۱
- ۵-۶-۲. شرط مربوط به زمان اجرای تعهد ..... ۱۱۲
- ۵-۶-۳. شرط مربوط به مکان اجرای تعهد ..... ۱۱۳
- ۵-۶-۴. شرط مربوط به کیفیت مورد معامله ..... ۱۱۴
- گفتار دوم- تضمین قراردادی ..... ۱۱۶
- بند الف- معنا و مفهوم تضمین ..... ۱۱۶
- بند ب- معنای ضمانت‌نامه ..... ۱۱۷
- بند ج- انواع تضمین ..... ۱۱۸
- بند د- تشریح اهم تضامین ..... ۱۱۸
۱. تضمین شرکت در فرایند ارجاع کار ..... ۱۱۸
۲. تضمین انجام تعهدات ..... ۱۱۹
۳. تضمین پیش‌پرداخت ..... ۱۱۹
۴. سپرده حسن انجام کار ..... ۱۱۹
۵. تضمین حسن اجرای کار ..... ۱۱۹

|                                                                        |     |
|------------------------------------------------------------------------|-----|
| بند هـ- بررسی تفاوت دو آیین‌نامه جدید تضمین با آیین‌نامه قبلی.....     | ۱۱۹ |
| ۱. در مستندات مقررات.....                                              | ۱۱۹ |
| ۲. تصریح به شمولیت نیروهای مسلح و سپاه.....                            | ۱۱۹ |
| ۳. عدم دریافت تضمین.....                                               | ۱۱۹ |
| ۴. تقسیم‌بندی تضمین‌ها.....                                            | ۱۱۹ |
| ۵. تعریف و دسته بندی انواع معاملات.....                                | ۱۲۰ |
| ۶. توسعه و افزایش تضامین جدید.....                                     | ۱۲۰ |
| ۷. سازمان بنگار جدید در پذیرش کالا و اموال و اسناد به‌عنوان تضمین..... | ۱۲۰ |
| ۸. تغییرات صورت گرفته در تضامین.....                                   | ۱۲۰ |
| بند و- کاربرد تضامین.....                                              | ۱۲۱ |
| ۱. تضمین شرکت در مناقشه.....                                           | ۱۲۱ |
| ۲. تضمین پیش پرداخت.....                                               | ۱۲۱ |
| ۳. تضمین انجام تعهدات.....                                             | ۱۲۲ |
| ۴. تضمین حسن انجام کار.....                                            | ۱۲۲ |
| ۵. تضمین شرکت در فرآیند ارجاع کار.....                                 | ۱۲۲ |
| ۶. تضمین انجام تعهدات.....                                             | ۱۲۲ |
| ۷. تضمین پیش‌پرداخت.....                                               | ۱۲۲ |
| ۸. سپرده حسن انجام کار.....                                            | ۱۲۲ |
| ۹. تضمین حسن اجرای کار.....                                            | ۱۲۳ |
| ۱۰. تضمین در آیین‌نامه مستندات مقررات.....                             | ۱۲۳ |
| ۱۰-۱. تصریح به شمولیت نیروهای مسلح و سپاه.....                         | ۱۲۳ |
| ۱۰-۲. عدم دریافت تضمین.....                                            | ۱۲۳ |
| ۱۰-۳. تقسیم‌بندی تضمین‌ها.....                                         | ۱۲۳ |
| ۱۰-۴. تعریف و دسته‌بندی انواع معاملات.....                             | ۱۲۳ |



|     |                                                                |
|-----|----------------------------------------------------------------|
| ۱۲۳ | ۵-۱۰. توسعه و افزایش تضامین جدید                               |
| ۱۲۳ | ۶-۱۰. ابتکار جدید در پذیرش کالا و اموال و اسناد به عنوان تضمین |
| ۱۲۴ | ۷-۱۰. تغییرات صورت گرفته در تضمین                              |
| ۱۲۴ | گفتار سوم- پیش‌بینی الزامی کسور قانونی                         |
| ۱۲۴ | بند الف- مالیات                                                |
| ۱۲۵ | بند ب- بیمه                                                    |
| ۱۲۵ | گفتار چهارم- روش اجرایی بررسی‌ها در انعقاد قرارداد             |
| ۱۲۶ | بند الف- طرفین قرارداد                                         |
| ۱۲۷ | ۱. اهلیت طرفین                                                 |
| ۱۲۷ | ۱-۱. مبانی قانون عام                                           |
| ۱۲۷ | ۲-۱. مبانی قانون خاص                                           |
| ۱۲۸ | بند ب- الزامات درباره مشاغل خرد                                |
| ۱۲۸ | بند ج- بررسی صلاحیت پیمانکاران                                 |
| ۱۳۲ | بند د- موضوع قرارداد                                           |
| ۱۳۵ | بند هـ- مبلغ و نحوه پرداخت                                     |
| ۱۴۱ | بند و- نحوه شروع قرارداد و مدت آن                              |
| ۱۴۴ | بند ز- شروط ضمن العقد و نحوه پیش‌بینی آن                       |
| ۱۴۵ | بند ح- نظارت بر اجرای تعهدات                                   |
| ۱۴۵ | بند ط- پیش‌بینی راه‌های فسخ یا خاتمه قرارداد                   |
| ۱۴۵ | ۱. حق فسخ حاکمیتی                                              |
| ۱۴۶ | ۲. حق فسخ بر اساس شرط ضمن العقد                                |
| ۱۴۶ | بند ی- خسارات                                                  |
| ۱۴۸ | گفتار پنجم- برگزاری مناقصات و قوانین مرتبط                     |
| ۱۴۸ | بند الف- ماهیت مناقصه                                          |

|                                                                                   |            |
|-----------------------------------------------------------------------------------|------------|
| بند ب- تعاریف مقررات برگزاری مناقصات.....                                         | ۱۴۹        |
| بند ج- طبقه‌بندی انواع مناقصه.....                                                | ۱۵۰        |
| ۱. مناقصات از منظر معاملات.....                                                   | ۱۵۰        |
| ۲. مناقصات از منظر مراحل بررسی.....                                               | ۱۵۰        |
| ۳. مناقصات از منظر روش دعوت.....                                                  | ۱۵۰        |
| ۴. مناقصات از منظر روش‌های انجام معامله در معاملات کوچک و متوسط و بزرگ.....       | ۱۵۱        |
| بند د- ارزیابی کیفی مناقصه‌گران و اسناد مناقصه.....                               | ۱۵۲        |
| بند ه- ارزیابی مالی و تعیین برنده مناقصه.....                                     | ۱۵۵        |
| بند و- شرایط تجدید نظر و لغو مناقصه.....                                          | ۱۵۶        |
| مبحث سوم- ماهیت قراردادهای اداری.....                                             | ۱۵۸        |
| گفتار اول- تفاوت ماهیت قراردادهای عمومی از خصوصی.....                             | ۱۵۸        |
| گفتار دوم- وحدت ماهیت قراردادهای خصوصی و عمومی.....                               | ۱۶۰        |
| <b>فصل سوم: تفاوت قراردادهای اداری و خصوصی از جهت انعقاد و اجرای قرارداد.....</b> | <b>۱۶۳</b> |
| مبحث اول- تفاوت در اصول حاکم بر انعقاد قرارداد.....                               | ۱۶۳        |
| گفتار اول- اصل آزادی قراردادها.....                                               | ۱۶۳        |
| گفتار دوم- اصل لازم‌الاجرا بودن قراردادها.....                                    | ۱۶۵        |
| گفتار سوم- اصل تسبی بودن قراردادها.....                                           | ۱۶۷        |
| گفتار چهارم- اصل حاکمیت قانون.....                                                | ۱۶۹        |
| مبحث دوم- تفاوت از جهت عوامل مؤثر در اجرای قراردادها.....                         | ۱۷۳        |
| گفتار اول- فورس‌ماژور (قوة قاهره).....                                            | ۱۷۳        |
| بند الف- مفهوم فورس‌ماژور.....                                                    | ۱۷۳        |
| بند ب- شرایط تحقق فورس‌ماژور.....                                                 | ۱۷۵        |
| گفتار دوم- تقصیر یکی از طرفین قرارداد.....                                        | ۱۷۸        |

|                                                                        |            |
|------------------------------------------------------------------------|------------|
| بند الف- تعریف تقصیر.....                                              | ۱۷۸        |
| بند ب- تقصیر از طرف دولت و آثار آن.....                                | ۱۷۹        |
| بند ج- تقصیر از طرف پیمانکار و آثار آن.....                            | ۱۸۱        |
| گفتار سوم- عمل حاکم.....                                               | ۱۸۳        |
| بند الف- تصمیمات انفرادی.....                                          | ۱۸۷        |
| بند ب- تصمیمات عمومی.....                                              | ۱۹۱        |
| <b>فصل چهارم: قراردادهای اداری در آیین قوانین و مقررات.....</b>        | <b>۱۹۳</b> |
| مبحث اول- موارد تأثیر حقوق مدنی بر ماهیت قراردادهای اداری.....         | ۱۹۳        |
| گفتار اول- امور عمومی.....                                             | ۱۹۳        |
| گفتار دوم- صلح.....                                                    | ۱۹۴        |
| مبحث دوم- حقوق تجارت - یکم تأثیر در انعقاد قراردادهای اداری.....       | ۱۹۶        |
| گفتار اول- شرکتهای دولتی و خصوصی.....                                  | ۱۹۶        |
| گفتار دوم- مؤسسات غیر تجاری یا اشخاص حقوقی خصوصی.....                  | ۱۹۸        |
| گفتار سوم- اشخاص حقوقی عمومی.....                                      | ۱۹۹        |
| گفتار چهارم- دارا بودن سایر شرایط اعضای هیأت مدیره.....                | ۲۰۱        |
| مبحث سوم- آیین دادرسی مدنی در قراردادهای اداری.....                    | ۲۰۵        |
| گفتار اول- صلاحیت دیوان عدالت اداری در رسیدگی به دعاوی حقوق اداری..... | ۲۰۵        |
| گفتار دوم- نحوه ابلاغ به اشخاص، دستور موقت و تأمین خواسته.....         | ۲۰۷        |
| بند الف- ابلاغ به اشخاص حقیقی یا حقوقی.....                            | ۲۰۷        |
| بند ب- ابلاغ به کارمندان دولت، ادارات دولتی و شرکتهای خصوصی.....       | ۲۰۸        |
| ۱. ابلاغ به کارمندان دولت.....                                         | ۲۰۸        |
| ۲. ابلاغ به ادارات دولتی.....                                          | ۲۰۸        |
| ۳. ابلاغ به مؤسسات یا شرکتهای خصوصی.....                               | ۲۰۸        |
| بند ج- دستور موقت و تأمین خواسته.....                                  | ۲۰۹        |

|     |                                                   |
|-----|---------------------------------------------------|
| ۲۰۹ | گفتار سوم- داوری                                  |
| ۲۰۹ | بند الف- مزایای داوری                             |
| ۲۱۰ | بند ب- شرایط موافقتنامه داوری                     |
| ۲۱۱ | بند ج- آثار موافقتنامه داوری                      |
| ۲۱۲ | بند د- اشخاص ممنوع از داوری                       |
| ۲۱۲ | ۱. ممنوعیت‌های مطلق                               |
| ۲۱۳ | ۲. ممنوعیت‌های نسبی                               |
| ۲۱۵ | بند ۵- پرهیز و جریان داوری                        |
| ۲۱۵ | بند و- موارد اعتدال و رأی داوری                   |
| ۲۱۶ | گفتار چهارم- اجرای حکام مدنی در دستگاه‌های اجرایی |
| ۲۱۶ | بند الف- شرایط اجرای احکام مدنی                   |
| ۲۱۶ | شرط اول- حکم قطعی شده باشد                        |
| ۲۱۷ | شرط دوم- حکم به محکوم علیه ابلاغ شده باشد         |
| ۲۱۷ | شرط سوم- اجرای حکم توسط محکوم به بها شده باشد     |
| ۲۱۷ | شرط چهارم- حکم باید مشخص و معین باشد              |
| ۲۱۸ | شرط پنجم- اجراییه صادر شده باشد                   |
| ۲۱۸ | بند ب- جریان اجرای احکام                          |
| ۲۲۰ | بند ج- انواع احکام دادگاه‌ها با توجه به موضوع حکم |
| ۲۲۰ | ۱. خلع ید به معنای عام                            |
| ۲۲۰ | ۲. تحویل مال منقول                                |
| ۲۲۱ | ۳. الزام به تنظیم سند رسمی                        |
| ۲۲۱ | ۴. الزام به انجام تعهد معین                       |
| ۲۲۱ | ۵. الزام به انجام تعهد قائم به شخص                |
| ۲۲۲ | ۶. الزام به پرداخت وجه نقد یا سکه                 |

|                                                   |     |
|---------------------------------------------------|-----|
| ۶-۱. توقیف اموال غیرمنقول .....                   | ۲۲۲ |
| ۶-۲. توقیف اموال منقول .....                      | ۲۲۳ |
| ۶-۳. توقیف حقوق مستخدمین .....                    | ۲۲۴ |
| ۶-۴. توقیف اموال محکوم علیه نزد شخص ثالث .....    | ۲۲۴ |
| ۶-۵. توقیف سرقفلی .....                           | ۲۲۵ |
| مبحث چهارم- قوانین و مقررات جزایی مرتبط .....     | ۲۲۶ |
| گفتار اول- سوء استفاده از قدرت .....              | ۲۲۶ |
| گفتار دوم- مجازات های مقرر برای اشخاص حقوقی ..... | ۲۲۶ |
| اختلاس .....                                      | ۲۲۹ |
| شرایط تحقق جرم اختلاس .....                       | ۲۲۹ |
| جرایم در حکم اختلاس .....                         | ۲۳۰ |
| تصرف غیرقانونی .....                              | ۲۳۰ |
| جعل مهر یا منگنه یا علامت .....                   | ۲۳۰ |
| نتیجه گیری و پیشنهادها .....                      | ۲۳۱ |
| منابع .....                                       | ۲۳۲ |
| منابع لاتین .....                                 | ۲۳۶ |

## سخن ناشر

رشته‌ی حقوق با تمام شاخه‌ها و گرایش‌هایش، به‌منزله‌ی یکی از برطرف‌دارترین رشته‌های دانشگاهی کشور، تعداد فراوانی از دانشجویان علوم انسانی را به‌خود جلب کرده است؛ دانشجویانی که پس از تحصیل، وارد عرصه‌ی خدمت شده و در مناصب و جایگاه‌های گوناگون به ایفای وظیفه مشغول می‌شوند.

منه‌می که در دانشکده‌های حقوق، مبنای کار قرار گرفته و تحصیل دانشجویان بر مدار آن قرار دارد، در واقع، مجموعه‌ی کتب و جزواتی هستند که طی سالیان متمادی چنان که باید تهیه و نیافته و خود را با تحولات و نیازهای زمانه هماهنگ نکرده‌اند.

این، درحالی است که نیاز مبرم دانش‌پژوهان به مجموعه‌های پربار و سودمند، امری انکارناپذیر است. بنابراین، ضرورت تدوین کتب غنی و ارزشمند برای رفع نیازهای علمی دانشجویان رشته‌ی حقوق، نیز رشته‌های متأثر از آن، باید بیش از گذشته مورد توجه قرار گیرد؛ کتاب‌هایی که روزآمد و محتوای آنها از یک سو و تناسب آنها با نیاز دانش‌پژوهان از سوی دیگر، مورد توجه و تأیید نویسندگان، قرار گرفته باشد.

**مؤسسه‌ی آموزش عالی آزاد چتر دانش**، در مقام مؤسسه‌ای پیشگام در امر نشر کتب آموزشی روزآمد و غنی، توانسته است گام‌های بزرگی در همراهی با دانشجویان رشته‌ی حقوق بردارد. این مؤسسه افتخار دارد که با به‌رهمندی از تجربیات فراوان خود و با رصد دقیق نیازهای علمی دانشجویان، به تولید آثار همت گمارد که به‌دین دستاورد آن‌ها، تسهیل آموزش و تسریع یادگیری پژوهندگان باشد. انتشارات چتر دانش، میدوار است با ارائه‌ی خدمات درخشان، شایستگی‌های خود را در این حوزه‌ی علمی بیش از پیش به منصه‌ی ظهور برساند.

**فرزاد دانشور**

**مدیر مسئول انتشارات چتر دانش**

## پیشگفتار

در این قسمت شایسته است تنظیم قرارداد از لحاظ شرعی و سپس از لحاظ اصول قانون اساسی مدنظر قرار گیرد پس در اینجا ابتدا به اصول شرعی حاکم بر قراردادها؛ آنگاه به اصول قانون اساسی می‌پردازیم:

### اصول شرعی حاکم بر قراردادها

#### یکم- وجوب وفای به عهد در قرآن

خداوند متعال در دو آیه از قرآن کریم به لزوم وفای به عهد در همه شئون ارتباط انسان با خدا و انسان با یکدیگر پرداخته است.

۱- «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَوْفُوا بِالْعُقُودِ»؛ ای کسانی که ایمان آورده‌اید، هر عهده‌ی را که با خدا بستید وفا کنید.

۲- «أَوْفُوا بِالْعُقُودِ إِنَّهُ كَانَ مَسْئُولًا»؛ همه به عهد خود وفا کنید زیرا درباره عهد مورد بازخواست قرار خواهید گرفت.

عهد در لغت به معنی توصیه و امر، وثق و استوار، سوگند و فرمان مکتوب است. در فقه نیز تعهدی است از طرف بنده در مقابل خدا «عهدت الله ان افعل كذا»<sup>۱</sup> عهد تعهد یک‌طرفه و بدون عوض شخصی است که آن را به عهده خود می‌گیرد؛ مثل نذر که تعهد انسان با خودش است ولی عقد تعهد دوطرفه است؛ یعنی شخص در مقابل شخص دیگری تعهدی به عهده می‌گیرد. پس، از نظر شرعی، هم باید در مقابل عقود و هم در مقابل عهد با خدا باشد. یعنی باید به عهده‌ها وفا شود، چه برسد به عقود و قراردادها که در مرحله‌ی اعلی و بالاتری است. حتی بسیاری از علما معتقدند: حتی اگر به بچه‌ها هم وعده دادید، به عهد و وعده خود وفا کنید و حتی حیوانات را نیز فریب ندهید.

#### دوم- ضرورت کتبی بودن تعهدات مؤجل یا وعده‌دار

یکی از طولانی‌ترین آیات قرآن «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا تَدَايَيْتُمْ بِدِينٍ أَوْ مَالٍ أَوْ نَفْسٍ فَكْتُبُوهُ وَلْيَكُنْ بَيْنَكُمْ كَاتِبٌ بِالْعَدْلِ وَلَا يَأْبَ كَاتِبٌ أَنْ يَكْتُبَ كَمَا عَلَّمَهُ اللَّهُ فَلْيَكْتُبْ وَلْيُمْلِلِ الَّذِي عَلَيْهِ الْحَقُّ وَلْيَتَّقِ اللَّهَ رَبَّهُ وَلَا يَخْشَ مِنْهُ شَيْئًا فَإِنْ كَانَ الَّذِي عَلَيْهِ الْحَقُّ سَفِيهًا أَوْ ضَعِيفًا أَوْ لَا يَسْتَطِيعُ أَنْ

۱- سوره مائده آیه ۱

۲- سوره اسراء آیه ۳۴

۳- سوره یوسف آیات ۹۲ - ۶۳

و می‌گوید: با خدا عهد بسته که فلان کار را بکنم و یا می‌گوید بالله لافعل كذا به خدا سوگند که این کار را می‌کنم احترام خدا را نزد طرف مقابلش گروگان می‌گذرد.

يَمْلُ هُوَ فَلْيَمْلِلْ وَلْيُه بِالْعَدْلِ وَاسْتَشْهِدُوا شَهِيدَيْنِ مِنْ رِجَالِكُمْ طَقَانٍ لَمْ يَكُونَا رَجُلَيْنِ فَرَجُلٌ وَامْرَأَتَانِ مِمَّنْ تَرْضَوْنَ مِنَ الشَّهَدَاءِ أَنْ تَضِلَّ إِحْدَاهُمَا فَتُذَكِّرَ إِحْدَاهُمَا الْأُخْرَى وَلَا يَأْبَ الشَّهَدَاءُ إِذَا مَا دُعُوا وَلَا تَسْأَمُوا أَنْ تَكْتُبُوهُ صَغِيرًا أَوْ كَبِيرًا إِلَى أَجَلِهِ ذَلِكَمْ أَقْسَطُ عِنْدَ اللَّهِ وَأَقْوَمُ لِلشَّهَادَةِ وَأَدْنَى أَلَّا تَرْتَابُوا إِلَّا أَنْ تَكُونَ تِجَارَةً حَاضِرَةً تُدِيرُونَهَا بَيْنَكُمْ فَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَلَّا تَكْتُبُوهَا وَأَشْهِدُوا إِذَا تَبَايَعْتُمْ وَلَا يُضَارَّ كَاتِبٌ وَلَا شَهِيدٌ وَإِنْ تَفَلَّحُوا فَإِنَّهُ فُسُوقٌ بِكُمْ وَاتَّقُوا اللَّهَ وَيَعْلَمَ اللَّهُ كُلَّ شَيْءٍ عَلِيمًا<sup>۱</sup>

درخصوص ضرورت کتبی بودن تعهدات موجب می باید طرفین برای پیشگیری از نزاع و درگیری بین طلبکار و بدهکار بنویسد. کسی که سواد نوشتن دارد، نباید از نوشتن خودداری کند و باید عدد را بر اساس حقیقت بنویسد و اگر توان نوشتن نداشته باشد، باید ولی او بنویسد و یا دو شاهد بالغ و عادل میان خودتان بر املا شاهد بگیرید و اگر دو مرد نباشند، یک مرد و دو زن از کسانی که مورد اعتماد شما باشند و متهم نباشند و لازم است شهادت بدهند، در صورتی که شهود دو مرد باشند هر کدام می توانند مستقل شهادت بدهند.

بخشی از این مواد که از این آیه دریافت می شود به قرار زیر است:  
اولاً: تعهدات موجب را حتماً بنویسید.

ثانیاً: کاتب و نویسنده عدلی بر این کار فراهم کنید.

ثالثاً: دو شاهد مرد یا یک شاهد مرد و دو شاهد زن نیز ناظر باشند.

رابعاً: استئنای فقط معامله حضوری است هم مال و هم ثمن حاضر بوده و در همان لحظه معامله، مبیع و ثمن رد و بدل می شوند.

### سوم- لزوم عادلانه بودن قراردادها

اهمیت رعایت مفاد این آیه: در انعقاد صحیح قراردادها حفظ نظم عمومی و اجتماعی و جلوگیری از طرح دعاوی و اختلافات ناشی از قراردادها در جبهان معاصر نیز نمایان است. بهترین

۱- آیه ۲۸۲ بقره:

ای اهل ایمان، چون به فرض و نسیه معامله کنید تا زمانی معین، سند و نوشته در میان باشد. و بایست نویسنده درستکاری معامله میان شما را بنویسد، و نباید کاتب از نوشتن خودداری کند، که خدا به وی نوشتن آموخته پس باید بنویسد، و مدیون باید مطالب را املا کند، و از خدا بترسد و از آنچه مقرر شده چیزی نگاهد، و اگر مدیون سقیه یا ناتوان (صغیر) است و صلاحیت املا ندارد ولی او به عدل و درستی املا کند و دو تن از مردان خود (از مسلمانان عادل) گواه آرید، و اگر دو مرد نیابید یک مرد و دو زن، از هر که (به عدالت) قبول دارید گواه گیرید تا اگر یک نفر از آن دو زن فراموش کند دیگری به خاطرش آورد، و هرگاه شهود را (به محکمه) بخوانند امتناع از رفتن نکنند، و در نوشتن آن تا تاریخ معین مسامحه نکنید چه معامله کوچک و چه بزرگ باشد. این عادلانه تر است نزد خدا و محکم تر برای شهادت و نزدیک تر به اینکه شک و ریبی در معامله پیش نیاید (که موجب نزاع شود) مگر آنکه معامله نقد حاضر باشد که دست به دست میان شما برود، در این صورت باکی نیست که بنویسید، و گواه گیرید هرگاه معامله کنید، و بایست به نویسنده و گواه ضرری رسد (و بی اجر هستند)، و اگر چنین کنید نافرمانی کرده اید. و از خدا بترسید و خداوند هم به شما تعلیم مصالح امور می کند و خدا به همه چیز داناست.



تضمین برای اجرای قرارداد همین است که طرفین در معامله انصاف و عدالت را رعایت نمایند. تبیین این اصل نیز به روشنی در این آیه شریفه جلوه می‌کند:

وَأَوْفُوا الْكَيْلَ إِذَا كِلْتُمْ وَزَنُوا بِالْقِسْطَاسِ الْمُسْتَقِيمِ ذَلِكَ خَيْرٌ وَأَحْسَنُ تَأْوِيلًا

و هر چه را به پیمانه (یا وزن) می‌سنجید تمام پیمایید (و کم و گران نفروشید) و (همه چیز را) با ترازوی درست و عادلانه بسنجید، که این کاری بهتر و عاقبتش نیکوتر است.

می‌توان گفت یکی از مصادیق امروزی که باید میزان دقیق استفاده مصرف آن توسط عاملان توزیع اندازه‌گیری شده و به مردم عرضه شود. کیل همان بنزین است یعنی در پمپ بنزین که مراجعه می‌کنید و بنزین می‌زنید. که خداوند متعال در این آیه متذکر می‌گردد که با ترازوی دقیق وزن کرده است و به تعبیر امروزی اگر از مال مردم تعریف نمی‌کنید، بر سر مال مردم نزدیک صراحت کردم خداوند متعال در باب رعایت انصاف در تعاملات بین مردم در آیه مشهور ذیل نیز معین است.

«وَلِلْمُطَفِّفِينَ الَّذِينَ إِذَا اكْتَالُوا عَلَى النَّاسِ يَسْتَوْفُونَ \* وَ إِذَا كَالُوا هُمْ أَوْ زَنَوْهُمْ يَخْسَرُونَ

...»

وای بر کم فروشان \* کسانی که چون به شماره یا پیمانه یا با توزین چیزی از مردم می‌ستانند، تمام و سالم و با بهترین کیفیت استاندارد و چون به شماره یا پیمانه یا توزین چیزی به مردم بدهند، کم یا مخلوط دهند یا گران بپروشند. این اصول شرعی، همه اصول نیست ولی برخی از مهمترین الزامات بیان شد که مسئولیت شرعی نیز علاوه بر مسئولیت قانونی، خواهید داشت. موارد گفته شده بیان کننده مصادیقی از مهمترین اصول شرعی حاکم بر قراردادها بود که تبیین کننده مسئولیت شرعی و قانونی طرفین قرارداد است.

\* وجوب وفای به عهد در آینه سنت و احادیث معصومین (ع):

حضرت رسول (ص) می‌فرمایند: «لَا دِينَ لِمَنْ لَا عَهْدَ لَهُ» (کسی که عهد خود وفا نمی‌کند، دین ندارد).

جلد ۷۵ بحار الانوار علامه مجلسی در نامه حضرت امیرالمومنین (ع) به مالک اشتر نیز آمده است که ای مالک مردم جاهلیت هم به عهد خود پایبند بوده‌اند.

در روایت دیگری از امام صادق (ع) نیز نقل است: سه چیز است که خداوند اجازه ترک آن را نداده است: (۱) امانت را به صاحبش برگردانید، (۲) به عهد خود وفا کنید (۳) به پدر و مادر خود نیکی کنید.

حضرت علی (ع) در هنگام سرکشی از بازار چوبی به دست گرفته و به اهل تجارت تذکر می‌دادند: (یا معشر التجار الفقه ثم المتجر) یعنی ای اهل تجارت ابتدا فقه را فرا گرفته و بعد به درب مغازه‌ها برای تجارت مراجعه کنید. این امر نیز بیانگر لزوم آشنایی صاحبان مشاغل تجاری و بازرگانی با اصول تجارت و مقررات کلی حاکم بر قراردادهایی است که از ابتدا مورد توجه ائمه معصومین و حاکمان بوده و نیز در حال حاضر مورد عنایت قانونگذاران است.

#### چهارم- اصول قانونی

نظر به اصول ۵۳، ۷۷، ۱۲۵ و ۱۵۳ قانون اساسی؛<sup>۱</sup> کلیه دریافت‌ها و همه پرداخت‌ها در حدود اعتبارات مصوب به موجب قانون انجام می‌گیرد. عهدنامه‌ها، مقاوله‌نامه‌ها، قراردادها، موافقت‌نامه‌های بین‌المللی باید به تصویب مجلس شورای اسلامی برسد و امضای آنها نیز با شخص رئیس جمهور است. پس هر گونه قرارداد که موجب سلطه بیگانه بر منابع طبیعی و اقتصادی و فرهنگ، ارتش و دیگر شئون کشور گردد ممنوع است. پس مشخص می‌گردد برای تنظیم قراردادهای مهم بین‌المللی حتماً مرجع در سیستم قانون‌گذاری همه کشورها پیش‌بینی می‌شود که در کشور ما نیز طبق قانون اساسی این مهم به عهده قوه مقننه واگذار شده است. لذا نتیجه‌ای که از این اصول قانون اساسی حاصل می‌شود این است که در همه دستگاه‌های اجرایی کشور واحدها و تشکیلات خاصی به‌عنوان مدیریت، اداره، اداره کل یا معاونت با عناوینی همچون حقوقی، و امور مجلس، تنظیم قراردادهای، امور قراردادهای و ... جهت بررسی قراردادهای دولتی در ساختارهای سازمانی تعبیه گردیده که عمدتاً وظیفه بررسی دقیق قراردادها نسبت به تعهدات دستگاه اجرایی در پرتو دقت و تلاش خود را دارند تا مبادا بیت المال در انعقاد قراردادهای متضرر گردد.

۱- اصل پنجاه و سوم: کلیه دریافت‌های دولت در حساب‌های خزانه‌داری کل متمرکز می‌شود و همه پرداخت‌ها در حدود اعتبارات مصوب به موجب قانون انجام می‌گیرد.

«اصل هفتاد و هفتم: عهدنامه‌ها، مقاوله‌نامه‌ها، قراردادها و موافقت‌نامه‌های بین‌المللی باید به تصویب مجلس شورای اسلامی برسد.  
«اصل یکصد و بیست و پنجم: امضای عهدنامه‌ها، مقاوله‌نامه‌ها، موافقت‌نامه‌ها و قراردادهای دولت ایران یا سایر دولت‌ها و همچنین امضای پیمان‌های مربوط به اتحادیه‌های بین‌المللی پس از تصویب مجلس شورای اسلامی یا رئیس‌جمهور یا نماینده قانونی او است.  
«اصل یکصد و پنجاه و سوم: هر گونه قرارداد که موجب سلطه بیگانه بر منابع طبیعی و اقتصادی، فرهنگ، ارتش و دیگر شئون کشور گردد ممنوع است.